

Visoko šolstvo za vse

Franci Pivec

1. Izkaznica

Ni še vpisnih podatkov za študijsko leto 2011/2012, a glede na vpis 2010/2011 (SURs, 2011) in glede na trende zadnjih let predvidevam, da se bo skupaj okoli 27.000 "brucov" vpisalo:

- v 267 univerzitetnih in 84 visokih strokovnih programov, ki jih nudi 53 univerzitetnih visokošolskih organizacij okoli 17.000 "brucov";
- v 10 univerzitetnih in 32 visokih strokovnih programov, ki jih nudi 31 javnih in zasebnih koncesioniranih in nekoncesioniranih samostojnih visokošolskih zavodov okoli 3.000 "brucov";
- v 143 višjih strokovnih programov, ki jih nudi 51 javnih in zasebnih koncesioniranih ali nekoncesioniranih višjih strokovnih šol pa okoli 7.000 "brucov".

Visokošolski zavodi ali programi so razmeščeni v 35 krajih po celi državi od A(jdovščine) do Ž(alca).

Po podatkih OECD (2010, 51) je Slovenija v skupini držav, kjer se več kot 80% abiturientov srednjih šol neposredno vpiše v visokošolske programe in ta vpis zajame več kot 70% generacijske kohorte. Slovenija je že pred desetimi leti postala država z "univerzalnim visokim šolstvom".

2. Univerzalno visoko šolstvo

Pojem univerzalnega visokega šolstva je že v šestdesetih izumil Fritz Machlup, vendar ga je preveč površno definiral in je zato doživel uničujočo kritiko Patricia Suppesa, ki je njegov koncept proglasil za škodljivo iluzijo (Suppes, 1974, 21-31). Sistematično je k temu pojavu pristopil Martin Throw v študiji, ki jo je izdelal za OECD (Throw, 1974, 55-101). Odtlej strokovna literatura o visokem šolstvu razlikuje:

- elitno visoko šolstvo, ki zajema do 15% generacijske kohorte;
- masovno visoko šolstvo, ki zajema od 15-50% generacijske kohorte;
- univerzalno visoko šolstvo, ki zajema nad 50% generacijske kohorte.

Dejstvo je, da visoko šolstvo pred našimi očmi neprestano raste, oblasti pa se že desetletja ne morejo odločiti, ali je to dobro ali slabo. Dokler se vrtimo zgolj okoli količin, odgovor tudi ni možen, toda že sam Throw je poudaril, da prehod iz ene v drugo kategorijo ni stvar statistike, ampak strukturnih sprememb. Na to opozarja tudi James Rosenbaum (2010), da se namreč spotoma spreminja pomen visokega šolstva, drugačni so študijski programi, nov je koncept out-puta, srednja šola se znajde v zelo drugačnem položaju itd...

Ulrich Teichler (2004) je v državah z univerzalnim visokim šolstvom razkril štiri prevladujoče razvojne koncepte:

- Širitev "drugega" tipa visokega šolstva, kar ima za posledico diverzifikacijo, utemeljeno s vse očitnejšimi razlikami glede motivov, talentov in zaposlitvenih aspiracij v množici študentov.
- Ohranjanje monopola obstoječih univerz za vsako ceno, četudi se razlezejo do popolne neprepoznavnosti.
- "Fleksibilizacija", s katero se poklicna izbira premika v čim kasnejše starostno obdobje študenta.
- Ciklični koncept, ko se visokošolski programi odpirajo in zapirajo glede na tekoče potrebe trga dela.

Ob vsem tem pa kritično ugotavlja, da pa največkrat prevlada kar "idiosinkratični pristop", ko so na prvem mestu interesi visokega šolstva samega.

Throw (2000) je že na prelomu stoletja uganil šest glavnih problemov, ki jih mora rešiti visokošolski sistem v izogib razvojnemu zastoju ali celo razkroju:

- vdor IT v tradicionalne oblike visokega šolstva;
- enormna rast stroškov visokega šolstva in upad "produktivnosti";
- neučinkovito upravljanje;
- znižanje ravni znanja srednješolcev;
- komercializacija bistvenih segmentov visokega šolstva;
- razpad akademske kulture in deprofesionalizacija akademske dejavnosti.

Peter Liancouras (2004) je dodal še en problem, ki ga drugi niso predvideli, ker so preskočili demografske projekcije: zaostroval se bo neusmiljen boj za študente, tako redne kot netradicionalne, tako na nacionalni kot na mednarodni ravni.

Evropski rektorji so ob diskretni podpori EU stopili skupaj in načrtali vzajemno reformo, s katero bi poenotili visokošolske sisteme, zagotovili splošno prehodnost med študijskimi sistemi in izenačili podporne mehanizme zagotavljanja in kontrole kakovosti. Po predvidevanjih bi morali leta 2010. pobrati prvo letino. Namesto tega se pojavlja vse globlje razočaranje:

- ideal enotne strukture evropskega visokega šolstva je vse bolj meglen;
- od Bolonje so ostale le stopnje, vsi pa se trudijo dokazati svojo superiornost in drugim prevzeti študente, učitelje, raziskovalne projekte ...;
- medsebojno zaupanje je na psu in krepijo se zahteve po reformiranju reforme;
- EU nima več razvidne skupne visokošolske politike.

Kljub krizi ali prav zaradi nje, pa lahko po Teichlerju do leta 2020. pričakujemo:

- da bo internacionalizacija visokega šolstva in njegova konvergenca napredovala;
- da se bodo največje visokošolske multinacionalne korporacije še bolj globalizirale in povzročile popolno marginalizacijo ali razpad zaprtih nacionalnih visokošolskih sistemov;
- da se bo to dogajalo v povezavi z nezaustavljivim prodiranjem novi medijev, ki bodo omogočili nastanek in prevlado "global networks of excellence";
- da je "družba znanja" neizogibna in bo narekovala drugačne študijske vsebine ter njihovo najširšo diseminacijo.

Vse to so "gibljive tarče" in je treba biti nenehno na preži ter sproti tehtati razmere v mednarodnem visokošolskem prostoru. Še prej pa si je treba biti na jasnem z razmerami v lastnem visokošolskem sistemu. Slovensko visoko šolstvo sprejema vse spremembe kot vsiljene od zunaj, bodisi od slovenske države ali od EU. Tako se gleda tudi na "bolonjsko reformo", pri čemer se pozablja, da je ni zasnovala politika, ampak Evropska rektorska konferenca. Resnica pa je takšna, da se je naša visokošolska stvarnost v zadnjih dveh desetletjih korenito spremenila in da bi bila strukturna reforma nujna, tudi če ne bi bilo nobene "Bolonje". Ob tem, ko nas slovensko visoko šolstvo iz skupne blagajne ali zasebnih žepov stane okroglo milijardo na leto, za njegovo raziskovanje ne namenimo ničesar.

3. Kritika univerzalnega visokega šolstva

Za mnoge je univerzalno visoko šolstvo nonsens, saj ruši zdravorazumsko predstavo o intelektualni eliti, ki je veljala mnoga stoletja. Charles Murray (2008) je napadel ameriški zakon "No Child Left Behind" kot izgubo stika z realnostjo, saj temelji na neumni predpostavki, da so "vsi nadpovprečni", saj mimo tega v visokem šolstvu nimajo kaj iskati. Sam se je v mladosti s pomočjo testa IQ (SAT) prebil iz zakotne Iowe na Harvard, čemur je postavil "spomenik" s knjigo "The Bell Curve". Po njegovem večina preprosto ni dovolj pametna za visokošolsko izobraževanje. "Izobraževalni romanticizem" je skrajno škodljiv, ker zagovarja trošenje denarja za nesposobne, družbo pa lahko povlečejo naprej le ljudje z visokim IQ in samo vanje se izplača vlagati. Po njegovem so pristopi kot so Rosenthalov "Pygmalion Efect", Brandenova "krepitev samopodobe" in Gardnerjeva "multipla inteligenca", ki vsi podpirajo tudi univerzalno visoko šolstvo, škodljive izmišljotine. Vsi samo zamegljujejo resnico, da je pamet redka. Murreya pri tem nič ne moti, da se "pametni" čudno prekrivajo s "premožnimi". In tudi ne to, da delavci opravljajo vse več visoko zahtevnih nalog, za katere se morajo izobraziti kakor vejo in znajo, sicer letijo na cesto. Zanj je to le dodaten dokaz, da je možno shajati brez univerzalne visokošolske izobrazbe. Trka se na prsi, da je edini upal zakričati "Cesar je nag!".

4. Univerzalno visoko šolstvo in zaposlitev

Visokošolska diploma je dolgo pomenila zagotovilo za dobro službo. Marsikje je bilo to solidna podlaga za najem kredita za študij in rentabilnostni račun se je praviloma izšel. Z nastopom krize pa je postalo zadolževanje na tej osnovi skrajno tvegano:

- ker so šle cene visokošolskega študija "v nebo";
- ker zaposlitev sploh ni ali pa so plače prenizke za kreditno obremenitev;
- ker zaposlovalci najemajo cenejše delavce brez formalne izobrazbe, od njih pa zahtevajo visoko usposobljenost;
- ker je vse več uporabnega znanja prosto dostopnega na internetu mimo dragega visokošolskega izobraževanja.

Toda ne glede na to, se cele generacije vpisujejo na visokošolski študij, ker nihče noče veljati za "zaostalega" in ker je študij za večino mladih tudi eksistenčna rešitev. Kritika, da se država s tem obremenjuje z nerazumnim socialnim transferom ni upravičena, saj študente na ta način vzajemno vzdržujejo njihovi lastni starši, ki predstavljajo glavnino davkoplačevalcev. Upravičeno pa je vprašanje, ki ga postavlja Anya Kamenetz (2006): ali res mora biti visoko šolstvo tako zelo drago? Zakaj se upira cenejšemu online izobraževanju, čeprav je

kvalitetnejše od tradicionalnega? Zavračanje IT ne bo trajalo v nedogled, saj se bo našel Google in vložil 20 milijard v "svetovno e-univerzo", ki ji ne bo mogoče ugovarjati.

Univerzalno visoko šolstvo je povzročilo kar nekaj napačnih pogledov na vlogo srednje šole. Če jo razumemo le kot neugodno prepreko na poti do visoke šole, pomeni univerzalna dostopnost visokega šolstva njen pokop. Toda nešteto raziskav kaže, da je srednješolski uspeh zelo dobra napoved uspešnega končanja visoke šole (Rosenbaum, 2010). Največji prispevek, ki ga srednja šola lahko da za kakovosten študij, je dobra splošna izobrazba. Če je nezadostna, je visoka šola ne nadoknadi, ker splošnih znanj sploh ne nudi ali pa jih nudi v obliki fakultativnih predmetov, ki so praviloma obrobni. Zaostanek pri splošnih znanjih pa je vse pogostejše usoden na najbolj nepričakovanem mestu – pri zaposlovanju. Nasprotno od splošne predstave, da zaposlovalce zanimajo le specialistična konkretna znanja in spretnosti, so za njih najvažnejša splošna znanja. Specializacije hitro zastarevajo in jih sproti osvežujejo na delovnem mestu, splošnih znanj – nezadostne pismenosti, znanja jezikov, logike, estetskega čuta in etike – pa na ta način ni mogoče več popraviti. Zato univerzalno visoko šolstvo nujno predpostavlja tudi nov koncept srednje šole.

5. Zaključek

Ključne ideje "bolonjske reforme" prihajajo iz ZDA z utemeljitvijo, da je njihov visokošolski sistem najkvalitetnejši, kar nesporno drži. Treba pa je upoštevati, da je pri njih ključni motor razvoja visokošolski trg oz. konkurenca. V Evropi pa hoče to vlogo igrati državna birokracija, kar je ogromna razlika. Zato prevzete rešitve pri nas ne delujejo z enakim učinkom. Predvsem se vse strašansko upočasni in evropsko visoko šolstvo deluje z značilno zamudo 20-30 let. Throw je to ilustriral na primeru uporabe IT v visokem šolstvu:

"IT omogoča in postaja motor za univerzalno dostopnost visokošolske izobrazbe po različnih ureditvah in magnitudah, z izobraževanjem vseh vrst ter z dostavljanjem gradiv preko interneta na dom ali na delovno mesto. To sproža globoke spremembe tako v institucionalni strukturi kot v visokošolski rutini. In tukaj Evropa očitno zaostaja. Ker se pretežni del Evrope še vedno obotavlja izpeljati s tem povezane strukturne reforme, ki bi omogočile institucionalizacijo masovnega študija, so le redka univerzitetna okolja in administracije dojemljive za implikacije IT pri univerzalnem dostopu. Internet izrabljajo le za raziskave ... Ampak internet ima potencial, ki seže daleč preko obstoječega stanja v naših institucijah. Internet bo zbrisal meje – nacionalne, institucionalne in disciplinarne..." (Throw, 2000, 14)

Univerze so v 800 letih preživele že vse mogoče in marsikdo sklepa, da bodo preživele še univerzalni dostop s podporo IT vred. Aleksandrija je zdržala 1000 let kot nedotakljiva elitna institucija. Ampak, če ne bi Arabci ponesli njenih zakladov po svetu, bi antika slej kot prej potonila v aleksandrinskih močvirjih in bi elitna "Aleksandrina" danes zanimala le arheologe.

Literatura

- Kamenetz, Anya (2006) Generation debt: Why now is a terrible time to be young. New York: Penguin Group.
- Liancouras, J. Peter (2004) Toward universal access to higher education. Philadelphia: HRP.

- Murray, Charles (2008) Real education: Four simple truths for bringing America's schools back to reality. New York: Crown Forum
- Murray, Charles (2008a) The age of educational romanticism. AEI <http://www.aei.org/article/27962>
- OECD (2010) Education at a glance 2010. OECD Indicators. Paris: OECD.
- Rosenbaum, James (2010) Universal higher education: Challenges and alternative strategies for serving the new college student. EDUCAUSE – Forum for the Future of Higher Education.
- Suppes, Patrick (1974) The promise of universal higher education. V: S. Hook, P. Kurtz, M. Todorovich (eds) The idea of a modern university. Buffalo: Prometheus.
- SURS (2011) Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2010/11. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3895
- Teichler, Ulrich (2004) Changing structures of higher education systems: The increasing complexity of underlying forces. UNESCO Forum Regional Scientific Committee for Europe and North America. Paris: UNESCO.
- Throw, Martin (1974) Problems in the transitions from elite to mass higher education. Paris: OECD.
- Throw, Martin (2000) From mass higher education to universal access. Minerva 37, Spring 2000, pp 1-6.

O avtorju

Mag. Franci Pivec je po izobrazbi filozof in sociolog ter magister informacijskih znanosti, izvoljen pa je v naziv višjega predavatelja za družboslovno metodologijo in informatiko. Sicer se je večino delovne dobe ukvarjal z visokim šolstvom, predvsem v organizacijskem smislu pri pripravi ustanovitve mariborske univerze kot njen glavni tajnik ter kot »šolski minister« v drugi polovici osemdesetih let. Po sili razmer se je v začetku devetdesetih preusmeril in prešolal na področje informacijskih znanosti in v IZUM-u sodeloval pri razvoju knjižničnega sistema COBISS, kjer je še vedno aktiven v mednarodnih projektih. Za obravnavano temo so relevantna njegova proučevanja socialne epistemologije. Zadnja leta se vključuje v razvoj mariborske DOBE. Obširna bibliografija je dostopna v cobissu. E-naslov:

franci.pivec@net.doba.si